TIDSKRIFT

Psykologisk krigföring under Jerusalems belägring 701 f Kr

av generaldirektör Björn Körlof

Kraftmätningarna mellan olika stater och maktgrupperingar i Mellersta Östern har en mycket långhistoria. Under en lång period var Babylonien och Assyriren å ena sidan och Egypten å den andra stormakter som utkämpade långvariga revirstrider i området. Dessa konflikter gick ofta ut över de mindre stater som sökte etablera sig som självständiga med egen kultur och inte minst religion i det spänningsladdade området. De mindre staterna drogs in i konflikter sinsemellan med växlande bindningar till stormakterna runtomkring.

Det lilla konungariket Juda, med Jerusalem som centralort, stod under senare delen av 700-talet f Kr under ständiga attacker från Syrien samt från smårikena i Palestina, främst Israel och Edom samt från filisteérna vid Medelhavskusten. Ca 735 f Kr bestämde sig judakungen Ahas för att låta sitt rike stå under assyrisk överhöghet i syfte att få skydd mot dessa angrepp. Det assyriska väldet sökte under denna tid samtidigt konsolidera sin kontroll över Palestina och Syrien, vilket innebar en allvarlig strategisk utmaning mot den andra stormakten i området, nämligen Egypten.

År 715 f Kr uppsteg Hiskia, endast 25 år gammal, som kung på judatronen efter sin fader Ahas. Mycket kort tid därefter ledde stadsstaten Ashdod (ca två mil nordost om Gaza) ett uppror mot assyrierna och försökte få stöd i upproret från de olika smårikena Juda, Edom, Moab och, inte minst, från Egypten. Det är något oklart om kung Hiskia verkligen lierade sig med detta uppror, men den assyriske härskaren Sargon kallade senare sig själv ”betvingaren” av landet Juda och refererade då sannolikt till händelser som utspann sig 710 f Kr då han slog ner detta upprorsförsök. Är detta riktigt deltog Hiskia troligen i upproret men lyckades trots detta kvarstå, under assyrisk kontroll, som vasallkung i Juda även därefter.

Kung Hiskia var, enligt Konungabokens texter i Gamla Testamentet, en populär kung bland folket i Juda. Hur det verkligen var med denna uppskattning är svårt att säga. Historien skrivs, som bekant, ofta i efterhand av propagandamakare med

uppgift att formulera det synsätt som hallstämplats av en sida. Ett skäl till att Hiskia framställs så positivt i Bibeln kan vara att hans religiösa reformpolitik, på vilken Hiskia uppenbarligen lade ner stor energi och som påtagligt drevs i riktning mot monoteism i Jahvekulten, uppskattades högt av det prästerskap som något senare skrev det Gamla Testamentets böcker. Men denna politik kan naturligtvis ha varit mycket kontroversiell hos stora delar av folket vid den tid den genomfördes. Även idag är genomförande av förändringar i religiösa traditioner och föreställningssätt inte några enkla beslut av landets politiska ledning, något som belyses av mötet mellan den sekulariserade västerländska samhällsordningen och de islamiska traditionerna.

Hiskias religiösa reformpolitik syftade med största sannolikhet till att rensa bort från Jahvekulten olika ålderdomliga kanaaneiska magiskt-religiösa inslag, och kungens politik tillät nu endast gudadyrkan i Templet i Jerusalem. Hiskia lät således förstöra de gamla ”heliga” offerplatserna, oftast belägna på höga höjder eller berg, vilka länge och traditionellt tillåtits vara samlingsplatser för en synkretistisk religionsutövning med inslag av såväl kanaaneisk ”hedendom” som Jahvekult.

Hiskisas efterträdare på kungatronen, Manasse (692-638 f Kr), ”återföll” emellertid senare i en synkretistisk religionspolitik genom att han åter tillät kult av de gamla kanaaneiska hednagudarna. Detta skedde sannolikt p g a större assyriskt inflytande över religionspolitiken än på Hiskias tid. Manasse gick så långt att han – enligt traditionen – gav tillstånd till brännoffer av barn till guden Molok i Hinnomdalen söder om Jerusalem (dalen som har namnet Gehenna i Nya Testamentet beskrivs som helvetet!). Den monoteistiska religionsuppfattningen var alltså långtifrån säkrad i judariket på Hiskias tid.

Av visst allmänhistoriskt intresse i detta sammanhang är att en av Hiskias religiösa rådgivare var den i Bibeln förekommande store profeten Jesaja (ca 760-680 f Kr), en kraftfull förespråkare för monoteistisk Jahvekult i templet i Jerusalem. Jesaja gick enligt traditionen ett förfärligt öde till mötes då han sägs levande ha sågats i två delar på order av den tidigare nämnde Manasse. Sannolikt berodde detta på Jesajas våldsamma motstånd mot Manasses polyteistiska och lössläppta religionspolitik.

Guldåldern för judariket på kung Davids tid, nära 300 år tidigare, stod modell för Hiskias strävanden, och det finns indikationer på att Hiskia hyste hopp om att, under ett enhetligt styre, förena de två delarna av det israeliska folket som bebodde de två områdena Israel och Juda. Att Hiskia som ledare för ett litet land, klämt mellan det mäktiga Egypten och det imperialistiska Assyrien, inte hade en lätt politisk och religiös roll att spela torde stå i öppen dager. Det är också viktigt att ha i minnet att vid denna tid (och på många platser ännu idag) var politik och religion i allt väsentligt samma sak.

Hiskias politik var därför sannolikt inriktad på att åstadkomma endräkt inom landet och med sidoriket Israel och byggde på övertygelsen att de båda staternas nationella

överlevnad, kulturella identitet och välfärd var beroende av att folket starkt höll fast vid vissa grundläggande monoteistiska religiösa traditioner, samtidigt som de assyriska politiska och religiösa kraven, åtminstone till det yttre, måste kunna mötas och tillgodoses. Detta ledde bl a till att Hiskia ingrep mot och förbjöd vissa kulttraditioner som, enligt Bibelns beskrivning, inte hörde till detta ursprungliga folkliga arv, bl a som nämnts offerplatser på olika berg i Palestina. Det var platser som bibelförfattarna, vilka ju verkade i ett långt senare skede, säkert betraktade som hörande till äldre tiders avgudadyrkan.

De religiösa uppfattningarna och kulterna spelade under alla förhållanden en oerhört stor roll vid denna tid. Eftersom kulten av de assyriska gudarna trots allt inte genomdrevs av den assyriske kungen i judariket så länge inte de lokala kulterna ledde till uppror eller bristande följsamhet i övrigt, t ex vad gällde skattebetalning, blev därför självfallet judarikets samling kring dess egen kult en möjlighet att bibehålla det lilla rikets kulturella identitet.

Spänningen mellan Hiskias monoteistiska religionspolitik och den alltjämt vanliga monolaterala, eller t o m polyteistiska religionsutövningen, bestod emellertid och fortsatte bland judarna i ytterligare flera hundra år efter hans bortgång. Särskilt viktigt är det, för den belägringshistoria som strax följer, att uppmärksamma den spänning som kan ha uppstått mellan landsortsbefolkningen och befolkningen i Jerusalem. Denna senare grupp gynnades t ex påtagligt genom Hiskias politik som ju innebar att Jahvekulten monopoliserades till Templet i Jerusalem. Där fick prästerskapet en oerhörd makt samtidigt som tidigare lokala religiösa ledare utanför Jerusalem fick se sitt inflytande kraftigt beskuret och befolkningen ute på landet tvingades till långa färder varje gång de skulle tillbedja sin gud.

Uppror mot assyrierna

När kung Sargon II i Assyrien dog år 705 f Kr uppsteg Sanherib som härskare på den assyriska tronen och nya uppror bröt då ut på flera olika platser i det assyriska riket. Den babyloniske vasallen Merodak Baladan förenade sig med Elam, som låg vid Persiska viken, och skickade emissarier till Hiskia i Jerusalem i ett försök att organisera ett operativt samordnat motstånd mot Assyrien i det palestinska området. Källorna pekar på att Hiskia verkligen kan ha varit en ledare i Palestina av motståndet mot Assyrien, ett motstånd som inkluderade stadsstaterna Askalon vid medelhavskusten en mil norr om Gaza och Ekron ca två och en halv mil väster om Jerusalem, samt också att han lyckades få militärt stöd från Egypten. Faraon där såg det självfallet förenligt med sina säkerhetspolitiska intressen att skapa en barriär av pålitliga och starka randstater mellan sig och det expansiva Assyrien.

Man kan fråga sig vilka möjligheter det fanns att samla judafolket till ett uppror mot Assyrien och på vilka grunder det kunde motiveras. Vad var det i så fall i den assyriska överhögheten som så oroade eller provocerade de olika mindre folken

i dess närhet att de var beredda till uppror mot stormakten med alla de risker som var förbundna med det? Inte minst på den tiden (men tyvärr i viss utsträckning än i denna dag!) kunde nämligen uppror inte sällan leda till nästan total utplåning av en liten nation genom massmord på stora delar av befolkningen, ödeläggelse av all bebyggelse och kanske fördrivning av de människor som lyckats undkomma från avrättningarna.

Det är svårt att stanna vid en säker bedömning av vad som vid denna tidpunkt, och även tidigare, ledde till samling av flera småfolk i Palestina till uppror mot Assyrien. En rimlig bedömning är trots allt att en viktig orsak var att de små staterna såg djupa och allvarliga hot med att upplösas religiöst, kulturellt och nationellt i det växande assyriska väldet. Även om alltså ”religionsförtryck”, d v s att Assyrien ville påtvinga grannfolken dess gudar, inte var tydligt uttalad assyrisk politik, var dock det politiska och ekonomiska trycket socialt mycket kännbart under en ockupation av en sådan makt.

Av den följande berättelsen framgår också att assyrierna uppfattade situationen så att dess kung fått ett gudomligt mandat att skapa ett stort rike, ett mandat som innebar att övriga småriken runtomkring Assyrien naturligtvis måste underordna sig och ge upp sin nationella identitet. På den tiden, i samhällen med helt integrerad magiskt-religiös-politisk ledning, var detta bokstavligen liktydigt med att också ge upp en religiös, politisk och social identitet.

För den tid som här är aktuell är det alltså mycket viktigt att söka sätta sig in i föreställningen att gud-kung-folk handlade om en i djupaste mening avgörande existentiell och eskatologisk fråga. Vi har svårt att förstå den djupa innebörden av detta förhållningssätt idag, eftersom vi så lätt tänker i termer av sekulariserat politiskt, oftast relativt, förtroende mellan folket å ena sidan och vissa offentliga organ och staten å andra sidan, vilka är bundna i ett rättssystem, olika ideologiskt kontrasterande partier, kyrkan för sig, obundna media som är viktiga element i opinionsbildningen etc.

En idag möjlig jämförelse med den magiska kraftföreställning som forntidens folk hade om förhållandet mellan gud, kung och folk går inte att göra. Dock hade japanerna motsvarande föreställning om sin kejsare långt in i modern tid. Det närmaste vi idag kan komma är att försöka jämföra med begreppet förtroende och ett tydligt givet mandat i val till ett parti eller en politisk ledare, vilket ju är det som bär upp förhållandet i demokratiska stater mellan ledning och folk, men idag lägger vi ju inte in någon översinnlig magisk kraft i förtroenderelationen. För forntidens folk var denna förtroenderelation existentiell och besatt av starka vidskepliga föreställningar om gudomliga ingripanden i det världsliga skeendet.

Assyrierna hotade alltså det centrala i de små grannstaternas känslomässiga trygghet och identitet, nämligen deras förtroendeförhållande till sin gud genom sin kung. Hiskia kan alltså i detta skede ha bedömt att det fanns en möjlighet att,

om egyptiskt militärt stöd kunde säkras, kasta av sig det assyriska oket och bilda en tillräckligt stark och självständig stat av det sammanslutna Israel och Juda som sedan kunde fortleva som randstat med en tillräckligt stor integritet, balanserande mellan stormakterna Assyrien och Egypten. De båda stormakterna måste naturligtvis då, enligt en sådan förmodad bedömning från Hiskias sida, ha ett underförstått intresse av att acceptera denna typ av ”balanserat” säkerhetspolitiskt mönster.

Några formuleringar i skrifterna tyder på att profeten Jesaja, som var rådgivare åt Hiskia, varnade denne för att söka ett bundsförvantskap med Egypten, och hans varning visade sig sedan vara befogad; kanske var Jesaja en bättre bedömare av stormakternas militära förutsättningar i det aktuella skedet än Hiskia.

Men att Hiskia inte saknade strategiskt sinnelag framgår av hans åtgärder. Han förutsåg rimligen att detta nya uppror kunde komma att leda till en dramatisk militär uppgörelse med Assyrien, även om Egyptens militära stöd kunde påräknas, och förberedde därför främst Jerusalem på en, i värsta fall långvarig, belägring. Han beslöt nämligen att låta gräva en dold, drygt 500 m lång, vattenledning från Gihonkällan (som låg utanför stadsmurarna) in till staden, där vattnet kunde samlas i en damm. Vattenledningen konstruerades så att när den var i användning under belägring gick det att stänga av tillgången på vatten från källan för en belägrande fiende, men däremot inte det osynliga vattenflödet in till staden. Hiskia vidtog dessutom olika ytterligare fortifikatoriska åtgärder för skydd av staden Jerusalem i form av nybyggnad och förstärkning av murar och portar m m. Inte minst Hiskias murbygge norr om den gamla muren har på senare tid bitvis grävts fram och kan studeras vid besök i Jerusalem.

Assyrierna invaderar Palestina

Den förutsedda assyriska invasionen av Palestina för att slå ner upproret ägde – strategiskt planlagt – rum år 701 f Kr, och i tiden så att den samtidigt skulle drabba Juda vid den mest sårbara tidpunkten under jubileumscykeln. Under denna tid skulle det uppodlade landet ligga i träda för att jorden skulle återhämta sig, vilket ofta innebar risk för en livsmedelskris.

Sanherib lyckades också på olika sätt slå ner upproret och erövrade i snabb följd Sidon, en stad i nuvarande Libanon som också bjudit honom motstånd, samt Askalon och Ekron längre söderut längs den palestinska kusten. Vi känner också till att han belägrade och betvingade staden Lachish i Juda. En fris i Nineve återger belägringen av denna stad och beskriver hur stadens invånare förs bort som fångar till Assyrien. I Juda ledde dessa belägringar av mindre städer och plundringar till att många invånare på landsbygden runt Jerusalem flydde till staden för att söka skydd.

En helt avgörande händelse under upprorskriget var att den egyptiska armé, som under ledning av den blivande farao kom till upprorets hjälp, besegrades av assyrierna nära Elteke några mil sydväst om Gaza

på den palestinska kusten. Därmed brast förutsättningen för att operativt förbättra styrkebalansen gentemot den assyriska armén. Den egyptiska arméns avgörande betydelse låg ju i syftet att hålla assyriernas stridskrafter på avstånd, eller slå dem, säkra randstaternas oberoende och underblåsa deras motståndsanda mot Assyrien genom tilltro till egyptiskt beskydd.

Detta är i korthet den väsentliga bakgrunden till en episod som därefter utspelades i anslutning till Jerusalems murar år 701 f Kr då belägringen av Jerusalem hade inletts av Sanheribs armé. Händelserna är mycket livfullt och spännande skildrat i 2 Konungabokens 18:e kapitel, men hänsyn måste naturligtvis tas till att denna skildring är gjord från den bibliske profetens utgångspunkter och att synsättet speglar en tid som ligger över 2700 år tillbaka!

Jerusalem belägras

Vid den assyriska invasionen stängde Jerusalems och stora delar av den omgivande landsbygdens befolkning in sig bakom Jerusalems murar och trotsade Sanheribs belägring. Hur länge belägringen varade är inte känt men det är högst sannolikt att en hårdhänt ransonering av livsmedel och även vatten (trots den underjordiska vattenledningen) var nödvändig p g a att stadens befolkning blev avsevärt större än normalt.

Ett framstående assyriskt ombud för kung Sanherib vid namn Rab-Sake, som också tillhörde ledningen för den assyriska hären, skickades fram till det belägrade Jerusalems murar med uppgift att, om möjligt, få staden att kapitulera genom att bryta ner innevånarnas motståndsanda.

Enligt vissa forskare var denne Rab-Sake egentligen en man som tidigare hört till judariket men hade gått över till, eller tvingats gå över till, den assyriska sidan. Anledningen till denna hypotes är, förutom hans uppenbarligen goda hebreiska språkkunskaper, att han tydligen också hade ovanligt stor insikt i judabefolkningens situation och tänkande. Mot detta talar dock att idén om att skicka en känd överlöpare till, det oftast motståndsbenägna, folket i Juda sannolikt skulle kunna leda till motsatt effekt än den avsedda.

Att han inte var oskicklig eller oförberedd för den uppgift han skulle söka lösa framgår dock av det som följer. Rab-Sakes tal vittnar nämligen om stora insikter i psykologisk krigföring. Kanske utgör hans tal det första skriftligt belagda exemplet på en s k informationsoperation. Att han var språkligt mångsidig framgår också indirekt av texten. Förutom assyriska ingick också hebreiska och arameiska i hans lingvistiska arsenal. Detta kom också, vilket också framgår, att spela en viss psykologisk roll under det fortsatta förloppet.

Han talade ute i det fria direkt till kung Hiskias tre framsända representanter, men också, intressant nog i detta sammanhang, inom tydligt hörhåll för stora delar av det belägrade folket, vilket hade samlats uppe på stadsmuren för att, naturligtvis med yttersta spänning, se och höra vad som nu skulle ske. Denna händelse lär ha utspelats vid den då relativt nybyggda muren i norra delen av Jerusalem där det fanns två portar,

en som ledde västerut mot Emmaus och en som ledde norrut mot Galiléen. Idag passerar Via dolorosa bl a den plats där Rab-Sake anses ha inlett sitt tal till Hiskias sändebud och till folket på Jerusalems murar. Platsen är belägen ca 500 m söder om nuvarande Damaskusporten.

Rab-Sakes tal

Rab-Sake inledde med att avråda Judastaten från att fästa någon som helst tillit till det svaga stöd som Egyptens rike kunde tänkas utgöra. ”Det bräckta vassröret” är, enligt Bibeln, Rab-Sakes något ironiska och målande, men för åhörarna naturligtvis nedslående bild av Egyptens militära tillstånd efter slaget vid Elteke. Även om det ofta var ett egyptiskt intresse att hålla mäktiga riken stången genom att hjälpa de palestinska randstaterna mot dem, hade Egypten, enligt det assyriska sändebudet, nu inte längre på något påtagligt sätt en sådan militär förmåga att det kunde ge Juda någon effektiv hjälp.

Det är av intresse att uppmärksamma hur Rab-Sake inledde sitt tal. Att fånga åhörarnas omedelbara intresse samt att också etablera sig som en trovärdig talare genom att undvika att i form av alltför påtaglig propaganda eller lätt genomskådade överdrifter omedelbart utsättas för häckling, var självfallet av avgörande betydelse. Att inleda med att ta upp frågan om Egyptens militära möjligheter att lämna stöd till Juda måste alltså ha bedömts vara av stort intresse. På Egyptens säkra medverkan i upproret vilade hela utgången och detta förstod alla. Denna information var således en konkret och viktig upplysning som var av stort intresse för allt folket i Jerusalem. Rab-Sake bygger här sin retorik på säkerligen delvis kända eller åtminstone ryktesvis spridda uppgifter bland de belägrade, att de inte kunde räkna med någon hjälp från sin tidigare pålitlige och mäktigare granne. Efter den avgörande militära förlusten mot assyrierna i slaget vid kusten, en förlust som höll Egypten borta från kriget under lång tid, var Judariket och Jerusalem nu utlämnat åt assyrierna. Denna sakuppgift stämde kanske inte riktigt med den information kung Hiskia lämnat till folket. Om så var fallet tjänade Rab-Sakes information det grundläggande syftet att undergräva trovärdigheten hos ledningen för Juda.

Efter att ha tydliggjort det faktiska militära läge som staten Juda nu befann sig i hade Rab-Sake sannolikt lyckats att få åhörarnas odelade uppmärksamhet och kanske också så tvivel i deras sinnen om Hiskia talade sanning till folket om hur läget verkligen var.

Den assyriske agitatorn övergick därefter till den argumentform han skulle återkomma till i olika formuleringar. Den handlade om de religiösa föreställningar som var rådande, men han växlade i sitt fortsatta tal skickligt mellan känslor av religiös karaktär och hårda fakta och tydlig konkret logik.

Rab-Sake pekade på att förtröstan eller tillit till guden Jahve inte kunde utgöra någon säker grund, eftersom denne gud var förgrymmad på kung Hiskia. Kungen hade ju förbjudit och t o m avlägsnat offerplatser för Jahve över hela landet och därigenom

tvingat landsbygdsbefolkningen att ta sig till den enda kvarvarande kultplatsen, nämligen Templet i Jerusalem.

Att Hiskia tidigare genomfört någon typ av religiös nyordning som innebar att man måste överge populära offerplatser i landet stöds, som nämnts, av en beskrivning på ett annat textställe i Bibeln. Denna förändring av den religiösa kulten, säkerligen ett försök att bli kvitt vad som av Hiskia uppfattades som avgudadyrkan, var dock helt säkert inte populär hos alla befolkningsgrupper. Rab-Sake spelade här på möjligheten av att, med Hiskias delvis impopulära reformer som grund, åstadkomma en religiös splittring mellan å ena sidan religiösa traditionalister och å andra sidan nydanare inom den belägrade folkmassan. Att så split mellan olika religiösa grupperingar och hetsa dem mot varandra har förekommit genom hela världshistorien och är än i denna dag ett fruktansvärt element i konflikterna i Mellersta Östern.

Det tredje elementet i Rab-Sakes tal, och nu växlade han till fakta och logik igen, innebar att han blixtbelyste Judas uppenbara militära svaghet i förhållande till den assyriska militära makten. Det skedde genom att han i ett sarkastiskt och underliggande hotfullt språkbruk erbjöd sig att, på den assyriske kungens vägnar, ingå ett vad med Hiskia. Kungen av Assyrien skulle kunna ge kung Hiskia 2000 stridshästar under förutsättning att Hiskia kunde bidra med de 2000 stridsvana ryttare som behövdes för att sätta upp en god kavalleristyrka.

Att förslaget om att ingå vad framfördes i retorisk form är tämligen uppenbart. Såväl Rab-Sake som åhörarna visste naturligtvis att Hiskia inte hade tillgång dessa ryttare, men däremot att assyrierkungen hade ett kavalleri (som antagligen i sin imponerande styrka tidvis gjordes synligt från stadsmuren!). Denna ryttarstyrka var säkert också fruktad för sina chockartade räder och plundringar vid erövring av belägrade städer. Blotta antydningar av skräckinjagande natur om vad som kunde hända om assyrierna bröt in i staden skapade bilder hos åhörarna som sannolikt var ett mer verkningsfullt instrument vad gällde att få fart på livlig fantasi än det alltför konkret beskrivna.

Det fjärde elementet i hans tal, och nu växlade han till känsla och religion igen, innebar att Rab-Sake hävdade att det var guden Jahve som uppfordrat kung Sanherib att upplösa Juda och införliva det med Assyrien. Detta påstående understöddes också med hänvisning till vad flera profeter i Juda (t ex Mika, Jesajas lärljunge) tydligt hade uttalat under lång tid och samtidigt också varnat folket i Juda för.

Den grundläggande och traditionella tron i hela Främre orienten vid denna tid innebar nämligen att varje område hade sin gud som bestämde över detta område och som skyddade dess kung och därigenom dess folk, men det var en gudom som också mycket konkret och påtagligt kunde växla lojalitet till ett nytt område eller en ny kung.

Guden Jahves heliga kraft, hans andning (ruach) kunde dock enligt folktron endast nå ledare, kungar, profeter etc i syfte att genom dem leda folket, men denna kraft riktades aldrig mot folket som helhet. Först

med en långsam utveckling av monoteismen i Jahvekulten närmade sig det judiska folket tanken på ett direkt förhållande mellan guden och den enskilda människan, en tanke som småningom nådde sin slutform med Jesus och kristendomen.

Rab-Sake stödde sig alltså på kända uttalanden som de belägrades egna ledare gjort (t ex den karismatiske Jesaja och dennes lärjunge Mika), vilket i denna profet- och prästkultur borde ha stor genomslagskraft, särskilt om dessa namngivna profeter åtnjöt stort förtroende. Det assyriske sändebudet kände alldeles säkert till dessa inre förhållanden hos folket i Juda vad avser profeterna och deras profetior. Men det kan heller inte uteslutas att han var helt uppriktig i sin tro att Jahve faktiskt också var den starke guden över Juda som bestämde över dess öde och att denna gud nu hade bestämt att Juda skulle uppgå i Assyrien.

En möjlighet är naturligtvis också att Rab-Sake här var offer för den assyriskt-inhemska, av Sanherib drivna, propagandan om att han som kung hade övertagit lojaliteten från många gudar tillhörande flera olika områden, en propaganda som behövdes för Assyriens imperialistiska ambitioner och som anpassades till de religiösa föreställningar som var rådande på varje plats.

Till bakgrundshistorien vad gäller denna argumentering bör nämnas att Jerusalems inhemska befolkning ursprungligen tillhörde ett helt annat folk än den övriga landsbygdens. Stadsbefolkningen i just Jerusalem hade, till skillnad från landsbygdsbefolkningen i Juda, en genuin uppfattning om att just deras stad, belägen på Moriaberget och Sion och utvald av kung David, var ointaglig genom gudomligt beskydd, en slags religiositet som reducerades till vad vi idag skulle betrakta som rent vidskepliga och magiska föreställningar.

Det var säkert så att Rab-Sake inte främst sökte påverka denna stadsbefolkning utan den, kanske mycket större, grupp som bestod av landsortsbefolkning med starkare religiös anknytning till andra heliga platser och med en annan och mindre dogmatisk religiös hållning till just Jerusalems gudomliga beskydd, och som därför var mer lättpåverkad vad gällde detta stöd.

Judakungen Hiskias representanter, som mottog Rab-Sakes budskap, blev också vid detta moment i Rab-Sakes tal uppenbarligen mycket oroade över den psykologiska effekt dennes skickligt anlagda retoriska information skulle få på folket, som ju stod på stadsmuren och lyssnade på det hela. Dessa representanter bad därför, oförsiktigt nog, Rab-Sake att fortsätta sitt budskap på arameiska, ett språk som vid denna tid var diplomatspråket, och som huvuddelen av folket på muren inte skulle förstå.

Kanske kan försöket från Hiskias representanter att få Rab-Sake att tala arameiska, förutom att undvika påverkan på folket, alternativt också tolkas som en fin vink till honom om att de hade fått mandat från Hiskia att förhandla, men inte önskade ge kunskap om detta upplägg en allmän spridning till folket som ju lyssnade och kunde tänkas ha åsikter om förhandlingsuppläggningen!

Men Rab-Sake insisterade istället snabbt, och psykologiskt skickligt vågar man tillägga, att få tala det inhemska språket (d v s

hebreiska) därför att, som han säkert högt och noga framhöll, hans budskap var avgörande, inte främst för den judiske kungen och hans representanter, utan särskilt för det vanliga folket ”som sitta på muren” och som måste bära konsekvenserna av kungens och hans rådgivares politik. Eller som det konkret skrivs i Bibeltexten: ”de skola nödgas äta sin egen träck och dricka sitt eget vatten”, (d v s avföring och urin).

Situationen i det belägrade Jerusalem stod alltså mycket klar för Rab-Sake som heller inte tvekade att skickligt påminna om det, inte minst genom direkta hänvisningar och åtbörder till de människor som satt på muren.

Att, genom de tre kungarepresentanternas klumpiga försök att skära av informationen till åhörarna på muren, så snabbt inse möjligheten av att kunna dra fördel från trovärdighetssynpunkt av folkets direkta närvaro i informationsprocessen, vittnar om stor förhandlingsmässig och psykologisk sinnesnärvaro från Rab-Sakes sida.

Rab-Sake fortsatte nämligen med att på nytt högt och ljudligt tala om för allt folket som var inom hörhåll att de inte skulle låta Hiskia bedra dem, att guden Jahve inte skulle rädda dem och att Jahves vilja nu fullföljdes av kung Sanherib och inte av Hiskia. En upprepning som nu sannolikt fick än större effekt, eftersom Hiskias representanter just försökt få Rab-Sake att övergå till att tala ett språk som folket på muren inte skulle förstå.

Efter detta psykologiskt intressanta avbrott fortsatte sedan Rab-Sake sitt budskap med att lova att om Jerusalem gav upp så kunde allt folk från landsbygden genast återvända till sina vingårdar, och fikonlundar. De skulle få dricka sitt eget vatten från sina egna brunnar till dess den assyriske kungen kunde ordna placering av allt folket inom olika områden. Men alla skulle få lika god jord som den de haft tidigare och de kunde sedan få njuta ett framgångsrikt liv med alla behov säkerställda; som det faktiskt citeras i Bibeln, i ”ett land med säd och vin, ett land med bröd och vingårdar, ett land med ädla olivträd och honung”. Här har vi med andra ord ett tidigt retoriskt exempel på ett löfte om ”guld och gröna skogar”.

Också i denna passus i hans tal kan man skymta fina psykologiska vinkar. Man bör först komma ihåg att den assyriska invasionen ägde rum under en livsmedelskris i landet Juda. Rab-Sake spelade således insiktsfullt på en kanske utbredd hunger och en spänning som måste ha rått mellan den genuina stadsbefolkningen i Jerusalem och landsbygdsbefolkningen, vilken under belägringen trängdes innanför stadsmurarna och naturligtvis tärde på stadens olika knappa resurser. Även om man inte åt ”träck” upplevdes säkert det obehag som ordvalet associerade till som mycket skrämmande. Inte minst måste också anspelningen på möjligheten att få dricka rent friskt vatten ur sin egen källa ha tett sig mycket lockande eftersom vattentillgången i det belägrade Jerusalem, p g a den ansamlade stora befolkningen, säkert var mycket begränsad, trots Hiskisas skickligt anlagda vattenförsörjningssystem.

Framkallande av minnen om den egna fårhjorden, odlingen, brunnen och associationer till dessa ting (inte minst mat och vatten), syftade naturligtvis till att särskilt få landsbygdsbefolkningen, som bestod av delvis nomadiserande herdar och som kanske inte var särskilt bofasta någonstans, att vackla i sin motståndanda och vilja återvända hem till sina olika trakter eller till sitt friare liv.

Talet om att kunna bli förflyttad eller omplacerad till annan mark, som för oss kan förknippas med deportation, upplevdes nog inte på samma obehagliga sätt under denna tid av den halvnomadiserande befolkningen, då sådan omplacering, anvisning om att utnyttja annan mark eller t o m egen vandring till bättre marker var mycket vanlig, särskilt bland nomadbefolkningen. Att bli lovad ny och bättre mark var därför kanske något mycket positivt i deras annars förtvivlade situation. Om denna omplacering hade kunnat upplevas som starkt negativ hade den psykologiskt insiktsfulle Rab-Sake säkert inte nämnt den.

Hur mycket löftet om den goda marken och det goda livet uppfattades vara värt kan naturligtvis diskuteras. Om Rab-Sake verkligen tog till så mycket i sin löftesgivning som anges i Bibeln är nog också osäkert, då alltför ”fagert tal” kan vara psykologiskt kontraproduktivt. En mera trolig förklaring till bibeltextens ordval är nog att Bibelns mer sentida författare, sannolikt i ironiskt nit, blivit övertydliga i att beskriva Sanheribs löfte som falskt. Någon typ av löfte om mild behandling vid kapitulation har dock med stor sannolikhet framförts av Rab-Sake eftersom denna typ av löften så att säga tillhör ”standardrepertoaren” i dessa sammanhang.

Man kan i vart fall i fantasin föreställa sig hur samtalen mellan Jerusalems invånare utspann sig på stadsmuren redan då, och om det verkligen gick att lita på Sanheribs ”vackra” löfte. Hur som helst, en splittring av judafolket mellan jerusalembor och landsortsbefolkning inne i det belägrade Jerusalem vad gällde fortsatt motstånd eller kapitulation, hade naturligtvis inneburit stora svårigheter för kung Hiskia att bjuda ett enat och samlat motstånd och uthärda belägringen.

Rab-Sake återkom därefter på nytt till det religiösa förtroendeargumentet, vilket han tydligen bedömde som starkt; kanske hade han uppfattat den oro som utbröt hos de kungliga representanterna när han använde denna typ av argumentering vid det tillfälle tidigare då de försökt få honom att byta språk. Han hänvisade nu till att även de gudar som hörde till andra länder vilka också införlivats med Assyrien, hade gett upp med försöken att rädda sina kungar och skyddsländer från Assyriens styrka. Han pekade, skickligt nog, särskilt på det helt närliggande Samarien som ett konkret exempel, ett område som Jahve själv inte hade räddat undan Assyrien. Kanske spekulerade han i att insikten om att just grannarna gett upp, hade en särskild psykologisk inverkan.

Han avslutade sedan, i ett ofta nyttjat retoriskt grepp, med att fråga folket på muren direkt vilken bland alla andra länders gudar som räddat sitt land ur den assyriske kung-

ens grepp och varför de trodde att Jahve ville rädda just Jerusalem ur Sanheribs belägring, när Jahve redan övergivit de andra städerna i Palestina. Detta kan återigen tolkas som att han var ute efter att spjälka den belägrade befolkningen i två hälfter, den genuina stadsbefolkningen å ena sidan som han kanske bedömde eller förstod var svårpåverkad, och landsbygdsbefolkningen å den andra, vars lojalitet i religiöst avseende mot just staden Jerusalem han räknade med var svagare.

Effekter av Rab-Sakes tal

Men enligt Bibeln teg allt folket på muren efter denna retoriska fråga eftersom Hiskia, klokt nog frestas man säga, strängt påbjudit att befolkningen under inga förhållanden fick ge sig in i svaromål eller diskussion med Rab-Sake. Att Hiskia var påtagligt orolig för vad den retoriskt skicklige Rab-Sake skulle kunna förleda folket till, framgår tydligt. Att kungen samtidigt inte kunde beordra människorna att gå ner från muren är också klart, då misstron mot vad eventuella hemliga underhandlingar då skulle leda till också fanns hos folket, som självfallet ville ta del av all information som stod till buds i det beträngda läget.

Tystnaden från människorna på muren kan naturligtvis tolkas på olika sätt. Nedstämdhet och missmod efter Rab-Sakes tal kan vara en förklaring. Rädsla för straff från Hiskia om någon yttrade något kan vara en annan. Tystnaden kan också tolkas som att Rab-Sakes tal trots allt inte gjort allt för starkt intryck på den genuina och säkert tongivande stadsbefolkningen. Osäkerhet från landsortsbefolkningen om vad en eventuell positiv första reaktion på talet från någon ur denna grupp skulle leda till, är då rimlig. Att bli kastad från muren av någon ursinnig fastboende innevånare från Jerusalem för bristande motståndsanda var kanske ett mycket närliggande hot.

De många hänvisningarna till rent religiösa argument i Rab-Sakes tal, och särskilt de förnyade avslutande retoriska frågorna, kan för många idag te sig svårförståeliga. Man måste alltså känna till att guden över ett visst område och kungen över detta område på den tiden uppfattades stå i ett särskilt kraftförhållande till varandra. Det uppfattades som en naturkraft av uråldrig traditionell innebörd och den kan hänföras till människans allra tidigaste animatistiska och animistiska kraftföreställningar. En framgångsrik kung eller hövding, som då var till lycka och välgång för sitt folk hade alltså, enligt denna föreställning, ett särskilt gott förhållande till den gudomliga kraften som verkade över detta område. Övergången till monoteism var dock, som nämnts, stadd i utveckling under den aktuella tidsperioden, vilket Hiskias religiösa reformer vittnar om, men monoteism anses inte ha blivit helt etablerad hos israelerna förrän omkring 500 f Kr.

Kunde man alltså konkret visa att guden Jahve överlämnat sin kraft över området Samarien till den assyriske kungen, kunde detta ses som ett mycket starkt argument för att guden också önskade lämna över kraften över judalandet från Hiskia till en

ny kung från Assyrien. Det gällde alltså för Rab-Sake att på flera sätt söka visa att Hiskia, enligt denna religiösa logik, hade förlorat sin kraftförbindelse med guden. Om befolkningen blev övertygad om att så var fallet, kunde inställningen att motsätta sig gudens förändrade lojalitet vad gäller kung, innebära att man drog stor olycka över landet och folket genom någon gudens straffdom. Detta visste alla.

I grunden skulle man också kunna säga att det är förtroendefrågan för statsledningen som Rab-Sake också spelar på och söker undergräva, nämligen förtroendet för guden Jahve och förhållandet till dennes kung, vilket var en livsviktig förbindelse mellan folket och guden, en gud som judafolket, israelerna m fl folk i Palestina hade som en av ofta flera viktiga gudar inom ramen för ett monolateralt religiöst paradigm.

På den tiden kunde man alltså, med särskild bäring på ett viss geografiskt område eller t o m en stad, säga ”Jahve har övergivit oss” eller ”Jahve är med oss” (och i det senare fallet implicit räkna med att också kungen och folket hade välgång).

Rab-Sakes muntliga tal anges ha följts av att han överlämnade ett skrivet meddelande till Hiskias representanter med motsvarande innehåll, vilket också pekar på att en verklig förberedelse för hur man skulle betvinga Jerusalem genom psykologisk krigföring hade ägt rum, och att följaktligen Rab-Sakes tal inte var någon stundens ingivelse.

Det skrivna meddelandet kan självfallet också ha innehållit viss viktig information till kung Hiskia från Sanherib som gav öppningar till förhandlingar. Vissa förhållanden tyder nämligen på att Sanherib kan ha fått flera bekymmer som gjorde att han ville få ett snabbt slut på belägringen utan att förlora ansiktet.

De assyriska handskrifterna innehåller heller inte, så långt vi nu vet, någon beskrivning av just denna episod under kriget. Skälet till det kan ha en mycket enkel propagandaförklaring. Enligt de bibliska historieskrivarnas version (som dock skrev detta långt senare) misslyckades nämligen Rab-Sakes tal just då och med avseende på uppsåtet. Folkets förtroende för Jahve i kombination med Hiskia sägs inte ha brutits och motståndsandan vidmakthölls, i vart fall vid detta mer akuta skede. Det kan vara därför de judiska religiöst fokuserade historieskrivarna hade ett påtagligt propagandaintresse av att i sin version bevara huvuddragen av Rab-Sakes tal. Därmed underbyggdes den bibliska mytologi som profeterna stod för.

Även om det han sade knappast var trevligt för judarnas känslor, var den bibliska beskrivningen av assyriernas påstådda misslyckande med denna avslöjade psykologiska operation desto bättre ur denna synpunkt. Judeisk sammanhållning, fortsatt förtroende för guden Jahve och hans smorde kung Hiskia förblev alltså, enligt denna hstorieskrivning, orubbad under den assyriska invasionen och det skulle kunna vara ett skäl till varför vi nu känner till denna lilla episod genom Bibelns

berättelse i Konungaboken och inte genom någon lertavla med kilskrift från Assyrien. Det finns som bekant många propagandaskäl till varför vissa saker står i ett lands historieböcker men inte i andras.

Upplösningen

Hur gick det då med Sanherib och hans belägring av Jerusalem och är den bibliska versionen om ett misslyckande för Rab-Sakes psykologiska operation riktig? Vi vet att Hiskia till slut blev tvungen att kapitulera efter en belägring vars varaktighet är okänd och under vilken de flesta av hans olika befästa städer och byar intogs, inklusive också Jerusalem. Kan Rab-Sakes skickliga tal, som ju liksom all skickligt upplagd psykologisk krigföring innehöll en hel del sanningsenlig och trovärdig information, ha påverkat Hiskia? Kan det förlorade stödet från Egypten, insikten om den egna militära svagheten och en genom Rab-Sakes tal trots allt orsakad splittring mellan stads- och landsbygdsbefolkningen inne i det belägrade Jerusalem, ändå till sist ha tvingat honom att ge efter? Kan Rab-Sakes skrivna meddelande ha innehållit vissa löften till Hiskia från Sanherib som tedde sig rimliga att beakta, eller gav han helt enkelt upp därför att motståndet tedde sig utsiktslöst? Vi vet inte riktigt.

Enligt Bibelns version fick assyrierna fullt upp att göra på annat håll där det stora imperiet var hotat, nämligen vid Libna. Stormakter har som bekant alltid många fronter att hålla rätt på. Dessutom finns det uppgifter som tyder på att den assyriska armén vid Jerusalem fick någon fältsjuka som gjorde den nästan obrukbar. Detta kan i sin tur ha ett nära samband med bristen på vatten för belägringsarmén eftersom Hiskias vattenkonstruktioner ledde bort vattnet från källor utanför stadsmurarna. Enligt Bibeln beskrivs detta så att Jahves ängel gick i assyriernas läger och ”slog etthundraåttiofemtusen man”. Detta var säkerligen en betydande överdrift vad gäller antalet, men att assyriernas armé for illa av någon sjukdom är alls inte osannolikt. Den vanligaste orsaken till stora förluster i äldre tiders militära konfrontationer var mycket ofta olika typer av smittsamma sjukdomar i arméerna.

Vattenfrågan gick inte att bortse ifrån, då som nu, i Mellersta Österns olika konflikter.

Trängande operativa behov av den assyriska armén på annat håll, assyrierarméns fältsjuka utanför Jerusalems stadsmurar, vattenbrist och vetskapen om möjligheten till friskt vatten för den sjuka belägringsarmén, vatten som man visste fanns inne i Jerusalem genom Hiskias förutseende vattenledningsdragning, samt slutligen en uppgörelse med Hiskia om relativt milda kapitulationsvillkor, kan kanske ge viktiga underliggande förklaringar till hela upplösningen på belägringen.

Hiskia fick dock, enligt flera källor, betala ett mycket högt pris i silver och guld för att undslippa plundring, något som tyder på att assyrierna ändå satt på de starkaste förhandlingskorten.

Alltnog, judaterritoriet ställdes under kontroll av Ashdod, Ekron och Gaza. Den bibliska berättelsen om detta stämmer väl

överens med den dokumentation som finns också i oberoende assyriska källor, vilka alltså innehåller Sanheribs version om tilldragelserna. Sedan han gjort upp om kapitulation med Hiskia tågade följaktligen Sanherib hem till Nineve.

Hiskias politik bröt alltså samman. Försöket att med Egypten som bundsförvant, och i förening med de övriga små randstaterna belägna mellan det växande assyrierriket och Egypten, sätta sig till motvärn mot Sanheribs imperialistiska ambitioner, bli av med det assyriska oket och förena Juda och Israel till en stat, misslyckades. Att Hiskia beskrivs så positivt i Bibeln måste alltså rimligen ha en annan bakgrund än en saklig bedömning av hans säkerhetspolitik. Sannolikt har denna positiva syn mer att göra med hans religiösa hållning och är bevarad mer i religiöst propagandistiskt syfte genom de religiöst inriktade profeternas texter än genom en saklig beskrivning av historiens förlopp.

Däremot blev effekterna av Hiskias militära misslyckande, i vart fall för honom och judabefolkningen, inte så allvarliga som man kunde ha förväntat sig. Hiskia blev nämligen inte avrättad eller fängslad av Sanherib, vilket för dåtidens förhållanden kan tyda på en ovanlig storsinthet mot en manifesterat opålitlig upprorsmakare. Alternativt, vilket är mer troligt, var Sanherib en fullfjädrad, psykologiskt insiktsfull realpolitiker. Han avvägde resurser och behov för sin samlade krigföring och sina politiska ambitioner i stort och kom fram till att han behövde avsluta affären Jerusalem. Han kanske bedömde det så att en kontrollerad ”lojal” Hiskia, som i rimligt lugn ledde det judiska folket och därmed skapade en viss barriär mot Egypten som ju var huvudmotståndaren och vars ”vassrör” återstod att slutligt knäcka, (vilket skedde först trettio år senare, 671 f Kr), var ett avsevärt bättre alternativ. En död eller bortförd populär Hiskia, som kunde bli martyr och då endast riskerade att uppväcka judafolkets aggression mot assyrierna med fortsatta upprorsförsök som följd, kan ha bedömts som ett sämre alternativ i den situation som förelåg.

Med stor sannolikhet nådde alltså Hiskia och Sanherib någon typ av uppgörelse som ledde till att Jerusalem också föll i assyriernas händer, men på vissa villkor som tedde sig rimliga för båda i den situation de befann sig (d v s ingen plundring men en kraftigt tilltagen lösensumma).

Alltnog, Hiskia fick alltså fortsätta att leva som kung i Juda, kontrollerad av assyrierna, ungefär lika länge som Sanherib var härskare i Nineve. Assyrierkungen dog tolv år efter belägringen av Jerusalem, sannolikt till följd av någon inre assyrisk maktkonspiration, eftersom han höggs ner i ett tempel av sina egna under bön till sin gud Nisrok, vilken alltså, enligt gängse synsätt på den tiden, tydligen övergivit honom.

Hiskia efterträddes på tronen av den, tidigare nämnde, grymme och till ”hedniska” religiösa riter benägne Manasse, vilken alltså blivit känd för sitt förfärliga sätt att avrätta profeten Jesaja, en tydligen egensinnig man som gick kungen emot i religiösa frågor.

Hiskia är känd än i denna dag p g a sin vattenledning och den damm som byggdes inför Sanheribs belägring av Jerusalem. Dammen finns fortfarande kvar under benämningen Hiskias damm och ligger ca 250 m sydväst om det som antas vara Golgatakullen. Den underjordiska långa vattenledningen, som redan på Hiskias tid avsågs odödliggöras genom en tydlig inskription, återfanns under utgrävningar i Jerusalem 1880. Inskriptionen från Hiskias tid fanns då kvar, vilket gjorde att den kunde identifieras med Konungabokens uppgifter i Bibeln.

Vad som hände med den begåvade och skicklige informationskrigaren Rab-Sake är däremot inte vidare beskrivet i någon dokumentation som är känd.

Vilken roll Rab-Sakes psykologiska operation faktiskt spelade inför den eventuella uppgörelse som kan ha träffats är inte lätt att bedöma. Att han var en ”föregångsman” inom den psykologiska krigföringens fackområde står dock klart. Hans tal är således en förberedd och utstuderad psykologisk operation på högsta nivå och inrymmer egentligen i grunden alla de moment som skicklig psykologisk krigföring alltid har byggt på.

Slutsatser

En mer systematiserad form av Rab-Sakes tal i psykologiska krigföringstermer visar tydligt vilka grundläggande element han försökte spela på, element som alltså än idag är avgörande för framgång i spelet om människornas mentala motståndvilja.

1. Ingen hjälp från bundsförvanter. (Sakargument: Egyptens armé besegrad).
2. Den egna ledningen slåss för en orättfärdig sak. (Sakargument: kung Hiskia har inte guden Jahves stöd).
3. Ledningen sviker. (Sakargument: befolkningens offerplatser avlägsnas, och er kung kanske talar osant till er).
4. Inga egna resurser för att slåss. (Sakargument: inga ryttare, inga hästar).
5. Ni står under farligt militärt hot. (Sakargument: se mitt kavalleri).
6. Angriparen har en rättfärdig sak. (Sakargument: Sanherib är stödd av Jahve, förutsagt av era egna profeter).
7. Mild behandling om man ger sig. (Sakargument: löfte från Sanherib om tilldelning av god mark och ett bra liv).
8. Andra länder har misslyckats med sitt motstånd. (Sakargument: se hur det gick för Samarien).
9. Ställ Er frågorna själva!

Det mönster som kan utläsas ur detta återkommer genom hela världshistorien som de element vilka, i olika varianter och i olika kombinationer bygger upp den psykologiska krigföringen.

Litteratur:

Bibeln, Andra Konungaboken, 18 kapitlet
Artikel om kung Hiskia i *Encyclopaedia Britanica*, 1965 års upplaga
Armstrong, Karen:*Historien om Jerusalem*, Forum 1997
Gordon, Cyrus and Rendsburg, Gary: *The Bible and the Ancient Near East*, W W Norton and Co, 1997
Snell, Daniel: *Life in the Ancient Near East*, Yale 1997
Cahill,Thomas: *The Gifts of the Jews*, Doubleday 1998
Coogan, Michael D: *The Oxford history of the Biblical World,* Oxford University Press 1998
Saggs,H W F: *The Babylonians,* The Folio Society 1999
Andrews, Richard: *Blood on the Mountain*, Weidenfeldt & Nicolson 1999
Finkelstein, Israel and Asher Silberman, Neil: *The Bible Unearthed*, The Free Press 2001